

Identiteetistä sosiolingvistiikan tavoittein ja keinoin

Tope Omoniyi ja Goodith White (toim.):

Sociolinguistics of identity.

London: Continuum 2006. 239 s.

ISBN 978-1-8470-6332-8.

Viimeisen kymmenen vuoden aikana identiteetti on ollut teoreettisen keskustelun ja analyysin kohteena monissa yhteiskunta- ja sosiaalityieteissä. Stuart Hallin *Identiteetti*-teoksesta on tullut nopeasti klassikko, joka on saman tien käännetty lukuisille kielille, muun muassa suomeksi (Vastapaino 1999). Kielitieteen alueista sosiolingvistiikka on identiteettiä käsittelevän empiirisen tutkimuksen varsinainen temmelyskenttä, jolla on julkaistu lukematon määrä aihetta käsittelevää kirjallisuutta. Yksi viimeaikaisista tulookkaista on Tope Omoniyin ja Goodith Whiten toimittama artikkelikokoelma *Sociolinguistics of identity*. Se ilmestyi Robert Le Pagen kuolinvuonna (2006) ja onkin omistettu tämän muistolle.

Koska Le Pagen ja Tabouret-Kellerin klassikon *Acts of identity* (1985) jälkeen identiteettikirjallisuutta on ilmestynyt sosiolingvistiikan alalla paljon, lukija on vaativa: Kuinka paljon se toistetaan jo moneen kertaan luettua argumentointia jälkistrukturalistisen identiteettikäsitteilyn puolesta ja essentialistisen identiteettinäkökulman ongelmallisuudesta? Mitä tämä teos tarjoaa jo ennestään vehreän identiteettikirjallisuuden kentälle?

Teos osoittautuu monipuoliseksi, tuoreeksi ja hyvin jäsenneilyksi, 13 artikkelia sisältäväksi kokoelmaksi, jonka kirjoittajat lähestyvät identiteettiä erityyppisistä näkökulmista ja usean tyyppisten empiiristen aineistojen kautta. Kirjoittajat si-

toutuvat tiettyihin lähtöoletuksiin identiteetin luonteesta. Nämä on muotoiltu teoksen johdantoartikkelissa kuuden kohdan luetteloksi (s. 2), joista ensimmäistä voi pitää keskeisimpänä: kaikki kirjoittajat ymmärtävät identiteetin myöhäismoderniin tapaan konstruktivistisena ja hybridinä. Muut teesit täsmentävät, mitä tämä käytännössä tarkoittaa ja miten kirjoittajien sosiolingvistisessä työssä näkyy olettaen, että identiteettien tuottaminen on sosiaalisten suhteiden tuottamista, jolloin itse vuorovaikutus nähdään identiteetin kannalta kiinnostavana tutkimuskohteena. Kirjoittajia yhdistää myös näkemys, että identiteetti on esillä kaikissa kommunikaatiotilanteissa enemmän tai vähemmän keskeisesti.

Jälkistrukturalistisen identiteettinäkökulman koettelu

Yksittäisissä artikkeleissa yhteisiksi määritellyt lähtöoletukset korostuvat eri tavoin ja useissa niitä on myös tarkasteltu kriittisesti. Tämä on paitsi virkistävää ja teokselle kunniaksi myös yleisesti ottaen tarpeellista, jotta tietyt teoreettiset, ajalle tyypilliset oletukset eivät kriittikömmästi kopioituisi analyttisten ratkaisujen malleiksi (*uncritical orthodoxy*, Figueroa 2004).

Teoksen kolmas artikkeli koettelee yhteiseksi julistettua identiteettinäkökulmaa perustavanlaatuisimmin. Siinä David Block avaa tulkintoja eri identiteettiteorioista ja haastaa empiirisen esimerkin kautta näkökulmaa, jossa identiteettiä korostetaan sosiaalisesti tuotettuna ja pirstaleisena. Blockin mukaan vallalla oleva

identiteettinäkemys on turhan kriitikittömästi sivuuttanut identiteetin psykologisen aspektin ja sen, että ihmisellä on myös psykologinen minänsä erilaisten subjekti-positioiden takana. Blockin mukaan yhteiskunnalliset sosiaaliset (essentiaaliset) struktuurit, esimerkiksi sukupuoli tai etninen identiteetti, suuntaavat muun muassa yksilön tulevaisuutta ja niillä on tätä kautta myös identiteetin kannalta merkitystä. Siten se, mitä analyttisesti tehdään eli mihin esimerkiksi kielentutkijalla on pääsy, ei kata identiteetin kaikkia puolia. Pohtiessaan yksilön sisäisen maailman sivuuttamista jälkistrukturalistisessa identiteettinäkemyksessä (ja muistuttaessaan, että koko identiteetin käsite on lähtöisin psykologiasta) Block tarkastelee kriittisesti myös omaa tutkijanpositiotaan ja itsekin omaksumaansa, vallalla olevaa identiteetin tulkintaa.

Luvussa 4 Yasir Suleiman tarkastelee kielen roolia kansallisen identiteetin rakentumisessa ottamalla lukuisia esimerkkejä eri puolilta maailmaa, muun muassa Norjasta, Tanskasta ja Lähi-idästä, joka on hänen omaa tutkimusalueitaan. Suleiman käsittelee etno-symbolismia kollektiivisen kansallisen identiteetin ja ideologian rakentamisen kannalta, joka kielessä näkyy esimerkiksi nimistöissä. Blockin tavoin Suleiman pohtii yksilön sisäisen maailman ja ”ulkoisen” identiteetin rakentamisen välistä suhdetta. Suleiman näkee identiteetin polysentrisenä kuvattaessaan yksilöllisyyttä kansallisen ryhmän sisällä.

Suleimanin artikkeli käy kiinnostavaa vuoropuhelua Tope Omoniyn identiteettien hierarkkisuuudesta esittämän mallin (luvussa 2) kanssa. Omoniyi nojaa lähtökohtaan, että identiteetti ja identifikaatio ovat luonteeltaan monikerroksisia ja tilanteittain sekä myös hetkittäin vaihte-

levia. Omoniyi laajentaa identifikaation tarkastelua kuitenkin myös vuorovai-
kutustilanteiden ulkopuolelle. Hän esittää, että identiteettineuvotteluja käydään myös kohdattaessa visuaalisia symboleja, kuten julkisia ilmoituksia, tienviittoja ja yksilöllisiä rekisterikilpiä. Elinympäristömme on täynnä sosiaalisen maailman normeihin ja konventioihin palautuvia visuaalisia elementtejä, joita tulkittaessaan yksilö samalla asemoi itseään suhteessa niihin.

Edellä tarkastellut, identiteettiä ja identifikaatiota teoreettiselta kannalta käsittelevät kolme artikkelia muodostavat teoksen kolmesta osiosta ensimmäisen. Jaottelu vuotaa sikäli, että identiteetin teoretisointi on esillä teoksen useissa muissakin artikkeleissa. Loput kymmenen artikkelia on kuitenkin luontevasti sijoitettu kahteen, kohtuullisen yhtenäiseksi muotoutuvaan osioon. Niissä painopiste on empiiristen tutkimusten esitelyssä, mutta useissa artikkeleissa otetaan identiteetin käsitteeseen teoreettista kantaa.

Identiteetit liikkeessä

Teoksen toisen osan artikkeleissa esitellään, miten identiteettiä ja ideologiaa positioita tuotetaan kielellisten valintojen avulla joko ryhmään kuulumisen tai siitä irtisanoutumisen motivoimana. Osion aloittavassa artikkelissa Jennifer Jenkins tarkastelee englantia vieraana kielenä puhuvien identiteettiä aksentin omaksumisen näkökulmasta. Jenkins käsittelee jännitettä tai ristivetoisuutta, joka vallitsee yhtäältä ääntämyksen natiivi-normien tavoittelun ja toisaalta ELF (*English as a Lingua Franca*) -ääntämyksen tarkoituksenmukaisuuden välillä. Englantia vieraana kielenä puhuvien aksentin omak-

sumista säätelee puhujien (kansallinen) identiteetti ja pyrkimys mukautua natiivinormeihin usein vain osittain. Jenkins ehdottaakin, että ääntämyksen opetuksessa kannattaisi tavoitella sellaisia normeja, jotka ovat riittäviä keskinäisen ymmärtämisen kannalta. Systemaattisesti natiivinormeihin ei kannattaisi opetuksessa pyrkiä, sillä oppijoiden identiteetit ja omat tavoitteet säätelevät sitä, millaiselta he haluavat englantinsa kuulostavan.

Kahdessa osion kolmesta artikkelista käsitellään identiteettiä kieli-ideologisessa kehyksessä hyödyntämällä kieliantropologi Michael Silversteinin fenomenologislähtöistä teoriaa indeksikaalisuudesta (esim. Silverstein 2003). Indeksikaalisen järjestyksen (*indexical order*) kautta voidaan jäsentää eri kielenpiirteisiin liittyvien ideologisten kytkösten lojikkaa: miten tietyt kielelliset elementit päätyvät indeksoimaan puhujiansa sosiaalisia identiteettejä ja miten tämä ihmisten ajattelussa rationalisoituu. Silversteinin ajatuksiin ovat viime aikoina nauttaneet monentyyppiset sosiolingvistikit, niin kokeellisia menetelmiä soveltavat (esim. Campbell-Kibler 2007) kuin interaktionaalista sosiolingvistiikkaa edustavat (esim. Eckert 2008, Johnstone & Kiesling 2008). Myös kansandialektologian pioneerina tunnettu Dennis R. Preston on hyödyntänyt oman kielitietoisuuden jatkumoteoriasensa rakentamisessa Silversteinin teoretisointia (ks. Preston 1996). Käsillä olevassa teoksessa variaationtutkijat Carmen Llamas (luvussa 6) ja Lourdes Burbano-Elizondo (luvussa 7) soveltavat Silversteinin teoriaa indeksikaalisuudesta paikallisidentiteettiin liittyvissä tutkimuksissaan.

Burbano-Elizondon tutkimus käsittelee Newcastle'n kupeessa sijaitsevan Sunderlandin kaupungin asukkaiden alueel-

lista ja kielellistä identiteettiä. Aiemmin on osoitettu, että se on vahva ja perustuu haluun erottautua ulkoisesta imagosta, jonka mukaan Sunderland on Newcastle'n (köyhempi) osa. Tätä erontekoa oletetaan tuotettavan muun muassa kielellisin keinoin. Laajemmassa tutkimuksessa Burbano-Elizondo on selvittänyt, missä määrin sunderlandilaiset todellisuudessa käyttävät niitä piirteitä, joiden kautta he mieltävät Newcastlesta erottuvansa. Tämän teoksen artikkeli rajautuu käsittelemään sunderlandilaisten alue- ja kielitietoisuutta sekä tarkastelemaan, miten paikallisideologia muovaa mielikuvaa omasta murteesta ja sen suhteesta naapurissa sijaitsevaan metropoliin.

Myös Llamasin artikkelissa tarkastellaan rajoja ja sijainnillisuutta asukkaiden subjektiivisesta merkitysmailmasta ja kuvittelusta yhteisöllisyydestä käsin. Tutkimus sijoittuu Pohjois-Englannin Middlesboroughiin, joka tunnetaan Yorkshiren ja maan luoteisosan raja-alueena, missä hallinnollisia rajoja on vedetty uusiksi. Kahden fonologisen variaabelin sekä puhujien asenteiden tutkimisen kautta Llamas osoittaa, miten tutkitut kielenpiirteet indeksoivat paikallista identiteettiä. Kyse on siitä, miten alueen asukkaat ja erityisesti nuoret reagoivat muuttuviin hallinnollisiin rajoihin, ja kuinka tässä tapauksessa paikallinen alue näyttäytyy yhtenä sosiaalisena kategoriana. Samalla tutkimus näyttää (ks. myös Vaattovaara 2009), että variaationrakenteiden ja kielenmuutoskehityksen ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi on välttämätöntä päästä käsiksi puhujien kielitietoisuuteen ja asenteisiin. Tätä kautta Llamas pystyy selittämään muun muassa sitä, miksi nuorten miesten kielellinen käytös poikkeaa saman ikäluokan naisten käyttäytymisestä.

Identiteetit konfliktissa

Teoksen kolmannen osan alle on koottu kuusi artikkelia, joita yhdistää makro-sosiolingvistinen näkökulma. Useissa tämän osan artikkeleissa (luvut 8–13) painottuu johdannossa muotoilluista teeseistä se, jonka mukaan yhdessäkin tilanteessa voidaan samanaikaisesti tuottaa useampia identiteettejä. Näin yksilö potentiaalisesti joutuu myös erilaisiin identiteettikamppailuihin, jotka kielentutkijalle tarjoavat mielenkiintoista analysoitavaa.

Päätösosan artikkeleista kaksi käsittelee identiteettikysymystä luokkahuonekontekstissa: Massimiliano Spotti tarkastelee islamilaistaustaisten alakoululaisten identiteettiä hollantilaisessa alakoulussa sekä luokkahuoneessa että sen ulkopuolella, Roberta Vann, Katherine Richardson Bruna ja Moises D. Perales Escudero puolestaan keskittyvät artikkelissaan luokkahuoneen sisällä tapahtuvaan vuorovaikutukseen, erityisesti opettajan ja oppilaiden välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaan identiteettityöhön. Tämän tutkimuksen kontekstina on monikielinen ja -etninen luokka Yhdysvalloissa. Molemmat artikkelit todentavat sitä, miten monenlaisia puolia yksilön identiteetissä samanaikaisesti on läsnä ja miten ryhmään kuulumista, etnistä tai sukupuoli-identiteettiä, solidaarisuutta tai statusta voidaan luokkahuonekontekstissa ilmentää. Suomessa vastaavantyyppistä tutkimusta edustaa esimerkiksi Tainio 2007.

Sukupuoli-identiteetti on tarkastelun kohteena Louise Mullany sekä Siân Peercen artikkeleissa. Luvussa 9 Mullany tutkii narratiivin keinoin sukupuolen ja ammatti-identiteetin välistä jännitettä nojaten muun muassa Schiffrinin (1996)

teoriaan narratiiveista omakuvana (*self-portraits*). Artikkelissa tarkastellaan, miten sosiokulttuuriset odotukset ja niissä tapahtuvat muutokset kietoutuvat yksilön identiteetin rakentumiseen. Diskursianalyttisestä sosiolingvistiikasta kiinnostuneelle artikkeli tarjoaa paitsi kiinnostavaa analyysiä myös monipuolisen kokoelman relevantteja kirjallisuusviitteitä.

Preecen tutkimusartikkeli käsittelee tuoreiden yliopisto-opiskelijamiesten identiteettikamppailua maskuliinisen ja akateemisen identiteetin välillä. Vastakain ovat yhtäältä monietnisen poikaryhmän vertaisryhmäpaineet ja toisaalta ylä- tai keskiluokkaisena ja kypsänä näyttäytyvä akateemisuus siihen liittyvine argumentaatiotaitovaatimuksineen. Preece tarkastelee, miten akateemisuudessa ei ole kysymys pelkästään uusien taitojen omaksumisesta, vaan myös akateemisen identiteetin rakentumisesta. Tapaustutkimuksen nuoret miehet performoivatkin slangin käytöllä eräänlaista ”jätkämäisyyttä” (*laddish identity*), minkä avulla tasapainoillaan ammatillisen ja maskuliinisen (työläis)identiteetin välillä. Kyse on myös kasvojensuojelusta – strategiasta, jonka avulla peitetään epävarmuutta akateemisten taitojen alueella.

Teoksen kolmannen osan sekä aloittaa että päättää artikkeli, jossa käsitellään vähemmistökielen ja kansallisen identiteetin välistä kytköstä postmodernissa hengessä. Julia Sallabank tarkastelee Jersey saaren lähellä sijaitsevan Guernseyn saaren ranskan kielen häviämistä saaren asukkaiden identiteetin näkökulmasta. Guernseyn ranskan tilanne muistuttaa monessa mielessä esimerkiksi meänkielen tilannetta Ruotsissa, missä myöskin käydään taistoa vähemmistökielen hiipumisesta vastaan.

Sallabank tarkastelee revitalisaatiotoimenpiteitä kriittisen realistisesti ja nostaa esiin *symbolisen etnisyyden* käsitteen. Revitalisaation seurauksena alkuperäiskulttuurin ja Guernseyn ranskan arvostus on noussut, mutta paikallisen identiteetin voimistuminen on lähinnä kasvatanut kielen harrastamista ja sen symbolista arvostusta, ei niinkään edistänyt jatkaväistä kielen käyttöä. Sallabank esittää, että kulttuurinen identiteetti syntyy monista aineksista, joista kieli on vain yksi, eikä etninen identiteetti välttämättä kuole jos kieli näivettyy. Paikallisranska kelpaa Guernseyn nuorille lähinnä ”nastaksi salakieleksi”, mutta silti he samaistuvat saareensa ja ovat ylpeitä siitä. Vaikka jokaisella kielellä on itseisarvonsa, yhteisön identiteetin näkökulmasta vähemmistökielen rappio ei näyttäydä Sallabankin artikkelin valossa niin dramaattisena kysymyksenä kuin yleensä ajatellaan. Kirjoittaja tarkasteleekin vähemmistökielestä luopumista yhteisön omana valintana.

Goodith White on irlantilaisien etnisen identiteetin käsittelyssään samoilla linjoilla Sallabankin kanssa. Kansallisuuden samaistuminen on samaistumista kuviteltuun yhteisöön (Anderson 1991), joissa muokkautuvat myös niiden kielet ideologisen arvomaailman pohjalta. Whiten asennetutkimusaineisto osoittaa, miten Irlannin englannista on tämän päivän globalisaatiokulttuurissa tulossa yhä vahvempi kansallisen identiteetin symboli. Iirin kieli ei enää ole keskeisin kansallisen identiteetin elementti, vaikkakin se joissakin tilannekontesteissa on irlantilaisille yhä tärkeä etnisen identiteetin markkeri.

Whiten tutkimus auttaakin näkemään, miten kansallisetkin identiteetit ovat kerroksisia ja kuinka globalisaation mukanaan tuomat kommunikaatiovaati-

mukset voivat sopia nekin osaksi kansallista ideologiaa.

Lopuksi

Postmodernin identiteettitulkinnan lyötyä läpi kaikissa sosiaalitieteissä on alettu varoa ylikorostamasta identiteetin neuvottelunalaista luonnetta ja esimerkiksi yksilön valinnan mahdollisuuksia kielellisillä markkinoilla. On osoitettu, että niin huonosti kuin esimerkiksi ikä, sukupuoli tai sosiaalinen tausta käyvätkin variaation selittäjiksi, säätelevät ne muihin tekijöihin kietoutuvasti yksilön valintoja tai sitä, millaisia toimintoja valinnoilla vuorovaikutuksessa tehdään (Coupland 2001; Rampton 2006; Lappalainen 2009). Myös kysymykset identiteetin ontologiasta ja etnografisen lähestymistavan rajoittuneisuudesta identiteetin tutkimisessa ovat nousseet viime aikoina esiin (esim. Wetherell 2007). Identiteetin sijaan työkaluksi onkin tarjottu *identifikaatiota* (esim. Kulick 2005). Nämä kysymykset ovat näkyvästi esillä myös tässä teoksessa, vaikkakin keskustelun alaisina eri artikkeleissa eri määrin.

Sociolinguistics of identity on yksi monista viime vuosina ilmestyneistä sociolinguistisista identiteettikirjoista, joita kaikkia tutkijan on mahdotonta ja tarpeentakin hankkia hyllyynsä. Tässä teoksessa virkistävää on se, että empiiriset aineistot ja näkökulmat niihin ovat keskenään erityyppisiä ja kirjoittajina on tuntemattomiakin suuruuksia. Teoksen tietynlaista rosoisuutta saattaa selittää osaltaan se, että se on syntynyt erään kieltä ja identiteettiä käsittelevän seminaarin pohjalta.

Hyväksi kandidaatiksi kirjajhyllään tämän kirjan tekee joka tapauksessa sen monipuolisuus: näkökulmien laaja-alai-

suus suhteessa identiteettiin. Tärkeä ominaisuus on myös se, että teosta läpäisee dynaaminen ote sitä koskeviin teoreettisiin. Jos haluaa olla ajan hermolla niissä kriittisissä keskusteluissa, joita identiteetistä tänä päivänä tieteessä käydään, tämä kirja sopii avata.

JOHANNA VAATTOVAARA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

- ANDERSON, BENEDICT 1991: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.
- CAMPBELL-KIBLER, CATHRYN 2007: Accent, (ING), and the social logic of listener perceptions. – *American Speech* 8 (1) s. 32–64.
- COUPLAND, NIKOLAS 2001: Age in social and sociolinguistic theory. – Nikolas Coupland, Srikant Sarangi & Christopher Candlin (toim.), *Sociolinguistics and social theory* s. 185–211. London: Longman.
- ECKERT, PENELOPE 2008: Variation and the indexical field. – *Journal of Sociolinguistics* 12/4 s. 453–476.
- FIGUEROA, ESTHER 1994: *Sociolinguistic Metatheory*. Oxford: Pergamon.
- JOHNSTONE, BARBARA & SCOTT F. KIESLING (2008): Indexicality and experience. Exploring the meanings of /aw/-monophthongization in Pittsburgh. – *Journal of Sociolinguistics* 12/1 s. 5–33.
- HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Suomentaneet ja toimittaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herzman. Tampere: Vastapaino.
- JOHNSTONE, BARBARA – KIESLING, SCOTT F. 2008: Indexicality and experience. Exploring the meanings of /aw/-monophthongization in Pittsburgh. – *Journal of Sociolinguistics* 12/1 s. 5–33.
- KULICK, DON 2005: The importance of what gets left out. – *Discourse Studies* 7 (4–5) s. 615–624.
- LAPPALAINEN, HANNA 2009: *Hei, moi ja huomena*. Tervehdykset kioskillä. – Hanna Lappalainen ja Liisa Raevaara (toim.), *Kieli kioskillä. Tutkimuksia kioskioinnin rutiineista* s. 56–89. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LE PAGE, ROBERT – TABOURET-KELLER, ANDRÉE 1985: *Acts of identity. Creole based approaches to language and ethnicity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PRESTON, DENNIS R. 1996: Whaddayaknow. The modes of folk linguistic awareness. – *Language awareness* 5/1 s. 40–73.
- RAMPTON, BEN 2006: *Language in Late Modernity. Interaction in an urban school*. Studies on interactional Sociolinguistics 22. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHIFFRIN, DAVID 1996: Narrative as self-portrait. Sociolinguistic constructions of identity. – *Language in Society* 25 s. 167–203.
- SILVERSTEIN, MICHAEL 2003: Indexical order and the dialectics of social life. – *Language and communication* 23 s. 193–229.
- TAINIO, LIISA (toim.) 2007: *Vuorovaikutusta luokkahuoneessa. Näkökulmana keskusteluanalyysi*. Helsinki: Gaudeamus.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- WETHERELL, MARGARET 2007: A step too far. Discursive psychology, linguistic ethnography and questions of identity. – *Journal of Sociolinguistics* 11/5 s. 661–681.